

УДК: 378.046.4:159.9

ПСИХОЛОГО-АКМЕОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ РОЗВИТКУ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

© Армейський О. С.

Інформація про авторів:

Армейський Олег Станіславович: ORCID: 0000-0002-7305-7185; olegvelikiy@mail.ru; викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти; Комунальний вищий навчальний заклад «Харківська академія неперервної освіти»; вул. Пушкінська, 24., м. Харків, 61057, Україна.

У статті розглянуто психолого-акмеологічні фактори розвитку правової компетентності вчителів технологій загальноосвітніх установ у післядипломній освіті, а також визначені теоретичні основи психолого-акмеологічної моделі процесу розвитку правової компетентності вчителів, що дає можливість не тільки вивчити психологічну структуру та зміст правової компетентності вчителів загальноосвітніх установ у післядипломній освіті, а й розробити акмеологічну модель, виявити психолого-акмеологічні фактори, що оптимізують цей процес.

Ефективність використання акмеологічних технологій і технології «бенчмаркінг» забезпечувалася їхньою практичною спрямованістю на попередню діагностику вчителів із використанням основних шляхів диверсифікації: багатоступеневу й багаторівневу підготовку педагогічних працівників. Попередній теоретичний конструкт авторського спецкурсу «Розвиток правової компетентності вчителів технологій у системі післядипломної освіти» визначив методичний задум нашого дослідження, перевірявся далі у використанні акмеологічної моделі та поступово наповнювався конкретним змістом.

Це підкреслює вирішальну роль і переваги використання суб'єктно-діяльної стратегії в акмеологічному дослідженні й акмеологічній практиці.

Ключові слова: учителі технологій, акмеологічне моделювання, психологічні та акмеологічні чинники, права компетентність, технологія «бенчмаркінг».

Армейський О. С. «Психолого-акмеологическая модель развития правовой компетентности учителей технологий в последипломном образовании»

В статье рассмотрены психолого-акмеологические факторы развития правовой компетентности учителей технологий общеобразовательных учреждений в последипломном образовании, а также определены теоретические основы психолого-акмеологической модели процесса развития правовой компетентности учителей общеобразовательных учреждений, что дает возможность не только изучить психологическую структуру и содержание правовой компетентности учителей общеобразовательных учреждений в последипломном образовании, но и разработать акмеологическую модель, выявить психолого-акмеологические факторы, оптимизирующие данный процесс.

Эффективность использования акмеологических технологий и технологии «бенчмаркинг» обеспечивалась их практической направленностью на предварительную диагностику учителей, с использованием основных путей диверсификации: многоступенчатую и многоуровневую подготовку педагогических работников. Предварительный теоретический конструкт авторского спецкурса «Развитие правовой компетентности учителей технологий в системе последипломного образования» определил методический замысел нашего исследования, проверялся далее в использовании акмеологической модели и постепенно наполнялся конкретным смыслом и содержанием.

Это подчеркивает решающую роль и преимущества использования субъектно-деятельной стратегии в акмеологическом исследовании и акмеологической практике.

Ключевые слова: учителя технологии, акмеологическое моделирование, психологические и акмеологические факторы, правовая компетентность, технология «бенчмаркинг».

O.S. Armeisky “Psychological and achmeological model of teachers’ rural competence development in the postgraduate education”

The article is analyzed the psychological and achmeological factors of the secondary school technology teachers’ rural competence development in postgraduate education and also theoretical basis of psychological and achmeological model of teachers’ rural competence development process in postgraduate education is determined. It gives a possibility not only to study the psychological structure and the content of the secondary school teachers’ rural competence in postgraduate education but also to work out the achmeological model to single out psychological and achmeological factors which optimize this process. The effectiveness of the using achmeological technologies and “benchmarking” technology was determined by their practical direction to teachers’ diagnostics beforehand with the using the main ways of diversification: the teachers’ multistage and the multilevel training. The theoretical construct of the author’s specialized course “The development of technology teachers’ rural competence development in the postgraduate education system” determines the methodical idea of our research checks in the using the achmeological model and is filled by the concrete sense and content.

It is underlined the leading role and benefits of using subject and action strategy in achmeological research and achmeological practice.

Key words: technology teachers, achmeological modeling, psychological and achmeological factors, rural competence, “benchmarking” technology

Постановка проблеми Побудова правової держави в Україні та пов’язане з нею оновлення законодавства актуалізує проблему забезпечення уваги до психологічних особливостей правової освіти громадян, ініціації переосмислення ролі правової компетентності в професійному й повсякденному житті. Найбільш чутливою й соціально значущою категорією, яка зажадає поповнити правові знання та диверсифікувати мислення, є саме молоде покоління, що здійснює етап професійного становлення та формування правосвідомості. У сучасному суспільстві виникла тенденція усвідомлення практичної значущості права, яке розраховане на конкретні затребувані форми супроводу особистості й професіонала. На рівні масової свідомості це представляється підвищенням престижу юридичних спеціальностей, зростанням інтересу до правових знань. Так, аналіз ряду досліджень правосвідомості населення (О. А. Гулевич, О. П. Миколаєва, А. Р. Ратніков і ін.) свідчить про масові прояви правової безграмотності, правового нігілізму й розмитості духовно-моральних орієнтирів як результат несформованості державної концепції правової освіти. Рішення визначеної проблеми полягає в тому, щоб не тільки вивчити психологічну структуру й зміст правової компетентності вчителів технологій, а й розробити модель, виявити психолого-акмеологічні фактори, що оптимізують цей процес. Теорія педагогічної інтеракції як наукова основа інтерактивних технологій розвитку, стратегічні цілі й завдання модернізації освіти, які отримали відображення в державних освітніх стандартах середньої та вищої освіти, сприяли розвитку правової компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Національна доктрина розвитку освіти в Україні, Концепція розвитку післядипломної освіти в Україні, Положення про післядипломну освіту в Україні, докорінні зміни освітньої парадигми визначають нову якість особистості сучасного вчителя й актуалізують проблему формування правової компетентності педагогічних кадрів усіх рівнів, зростання їх соціально-правової активності, громадянської та правової відповідальності за результати своєї діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У зв’язку із зазначеним вище виникають потреби у формуванні правової компетентності вчителів технологій загальноосвітніх навчальних закладів, що шанобливо ставляться до законів, які вміють не тільки використовувати правові знання у своїй діяльності, а й захищати їх; в оновленні змісту та

створенні нових методик професійної підготовки на різних етапах середньої, професійної, вищої освіти. Якісно новий рівень цієї компетентності дозволить випускнику в нових умовах професійної діяльності самостійно вибудовувати правомірні й коректні освітні стосунки.

В умовах розвитку освіти, інформаційного суспільства, при сучасному рівні освоєння молодими людьми його переваг, правова компетентність учителів загальноосвітніх навчальних закладів не може бути ефективно сформована без інтерактивного контексту, без використання інформаційно-комунікаційних технологій, міждисциплінарної інтеграції тем навчального плану, стратегій співтворчості суб'єктів освітнього процесу.

Форми інтерактивної взаємодії мають величезний потенціал для оптимізації процесу формування правової компетентності вчителів технології загальноосвітніх навчальних закладів у системі післядипломної освіти, а також здійснення взаємозв'язку різних форм навчання: курси підвищення кваліфікації, кредитно-модульна форма навчання, підвищення кваліфікації при ЦППО УМО НАПН України, тематичні та фахові спецкурси, авторські творчі майстерні, що змістовно впливає на організаційно-змістовний етап психолого-акмеологічної моделі процесу розвитку правової компетентності вчителів у системі післядипломної освіти.

Шляхи вирішення завдань, пов'язаних із розробкою нових концептуальних підходів до вдосконалення існуючої освітньої системи, з оновленням змісту й методики професійної освіти, зокрема в андрагогіці, з виявленням інноваційних можливостей знайшли своє відображення в працях провідних учених і дослідників (З. А. Андросова, В. А. Афанасьєв, В. І. Байденко, А. П. Беляєва, І. А. Белих, М. А. Викулина, А. Я. Данилюк, Л. Є. Єлізарова, Е. Ф. Зеєр)

Мета статті полягає у виявленні психолого-акмеологічних факторів розвитку правової компетентності вчителів загальноосвітніх закладів, які включають: правову культуру, інформованість, соціально-правову адаптованість, цивільно-правову суб'єктність, що безпосередньо впливають на якісне оволодіння вчителями відповідних факторів. А також визначені теоретичні основи психолого-акмеологічної моделі процесу розвитку правової компетентності вчителів загальноосвітніх закладів, показано значущість моделі під час розв'язання проблеми формування правової компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку освіти вчитель загальноосвітньої школи повинен володіти високим рівнем професійної компетентності, що інтегрує його професійні та особисті якості, містить у своїй структурі комплекс компетенцій, які дозволяють якісно й творчо сьогодні та надалі реалізовувати свою педагогічну діяльність на високому якісному рівні на основі правового забезпечення професійної діяльності, мати стійку мотивацію до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності, відповідно, бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Суттєвим доповненням до розуміння структури та змісту правової компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів є поняття професійно-правової компетентності, що розкрито Л. В. Федякіною при дослідженні проблем диференціації безперервної професійно-правової підготовки фахівців соціальної сфери в університетському комплексі, деякі положення інтерпретації якого, на нашу думку, можуть бути використані й для розробки змістовних аспектів правової компетентності вчителів загальноосвітніх закладів. Відповідно до позиції Л. В. Федякіної, професійно-правова компетентність – це системно-особистісна освіта спеціаліста, що відображає єдність його теоретико-юридичної підготовки та практичної здатності комплексно застосовувати правові технології для вирішення варіативних завдань соціально-професійної діяльності, приймати рішення, обумовлені правовими імперативами. Структурними компонентами цієї компетентності є: ціннісно-мотиваційний; змістовно-професійний; організаційно-діяльнісний; акмеологічний [8, с. 75-79].

Удосконалення правової компетентності розглядається також як процес акмеорієнтованого правового саморозвитку вчителів загальноосвітніх начальних закладів у післядипломній освіті. Тому велике значення відведеться застосуванню акмеологічних технологій, технології «бенчмаркінг», що забезпечить ефективність самозмін та самовдосконалення. Відповідно до точки зору А. А. Деркача, акмеологічна технологія є засобом оптимізації будь-чого, зокрема й діяльності, яка самостійно перетворюється. Її здійснення спирається на індивідуальний стиль мислення, морально-етичні та вольові якості, особливості емоційної поведінки тощо. [4, с. 95-98]. Ми повністю згодні з позицією А. С. Гусевої в тому, що акмеологічні технології мають ціннісно-цільовий, тобто гуманітарний характер, і спрямовані на оптимізацію особистісних і діяльнісних ресурсів. Відповідно до точки зору Л. В. Абдаліної, моделювання – це процес подання, імітування існуючих систем на основі побудови вивчення і перетворення їх моделей, в яких відтворюються принципи організації й функціонування цих систем [1, с. 49-52].

У своїй дисертації вона виділила принципи розробки акмеологічних технологій, які ми враховували при реалізації моделі розвитку правової компетентності вчителів як у курсовий так і в міжкурсовий періоди.

Незважаючи на тісний зв'язок аспектів професійної готовності, існує певна підпорядкованість між ними. Активно на курсах підвищення кваліфікації в академії для вчителів технологій упроваджується розроблена акмеологічна модель, використовуються сучасні технології та інноваційні підходи до організаційно-методичного супроводу навчального процесу на кафедрі. [3, с.16-18].

Ми відштовхувалися від такого положення, що європейські країни мають високі та достатньо високі результати в міжнародних порівняльних дослідженнях освіти PISA (PISA – Міжнародна програма оцінювання грамотності читання, математичної та природничо-наукової грамотності 15-річних школярів), що не може не свідчити про високий рівень підготовки учительського корпусу та постійний процес неперервного їх навчання. Це спонукало нас під час розробки робочих програм звернутися до матеріалів конференцій учителів, які проходили під егідою Ради Європи, а також вивчити систему післядипломної освіти деяких європейських країн з метою визначення бенчмарок та їх значимість при вирішенні проблеми формування правової компетентності вчителів навчальних закладів регіону. У матеріалах конференції «Професійний образ і етос учителів» (Квітень, 2014, Рада Європи, Страсбург) ми зосередили увагу на Учительському маніфесті для XXI ст. «Освіта – для змін. Зміни – для освіти», викладені там положення про професійну компетентність педагогів стали одними з провідних напрямів нашого акмеологічного моделювання.

В Учительському маніфесті для XXI ст. «Освіта для змін – зміни для освіти» були визначені основні уміння, знання та дії вчителя XXI ст., які ми в подальшому беремо як бенчмарки (орієнтири). У навчальних програмах з технологій (технічна праця) приділяється особлива увага умінням учителів XXI століття, знанням учителів XXI століття, діям учителів XXI століття, а саме:

- Уміння вчителів XXI століття (Знаходити інформацію та інтерпретувати різні джерела (тобто є вміння створювати багатоперспективну картину); Децентруватися, відходити від власної точки зору та брати до уваги думку інших (децентрація); змінювати та адаптувати власний спосіб мислення відповідно до ситуації чи контексту (когнітивна пластичність); використовувати лінгвістичні, соціолінгвістичні та дискурсивні вміння, зокрема вміння щодо налагодження порушеного спілкування; домовлятися з учнями про критерії оцінки перед оцінюванням їхніх будь-яких досягнень; бути готовим виступити як «посередник» у міжкультурних обмінах, мати вміння писемного та усного перекладу й пояснення).
- Знання вчителів XXI століття. (Знати механізми упереджень; стереотипів; відкритої і прихованої дискримінації; розуміти вплив мови на наше сприйняття світу; розуміти, що

всі мови цінні та рівні; знати про деякі вірування, цінності, практики, дискурси інших; знати правову базу, яка регулює права та громадянські обов'язки).

- Дії вчителів ХХІ століття. (Учитель, як будь-яка людина, бере участь у таких діях: протистоїть стереотипам та культурним упередженням; забезпечує посередництво в конфліктних ситуаціях; втручається та протидіє в ситуаціях виказування упереджень і дискримінації окремих людей чи груп людей; заохочує позитивний внесок у життя суспільства різних людей незалежно від їхнього походження; виявляє ставлення як до рівних до учнів, які розмовляють різними мовами і виступає проти концепцій, які дискримінують людей через їхню мову; виступає (усно та письмово) проти стосунків та поведінки, які суперечать правам людини, і проводить заходи щодо захисту прав людей, незалежно від їхнього походження чи способу життя).

Необхідною змістовою складовою сучасної післядипломної освіти є включення європейського аспекту, виміру. В освітній програмі авторського тематичного спецкурсу підвищення кваліфікації вчителів технології є такі теми: «Євроінтеграція України: проблеми та перспективи», «Демократія і етнокультурна багатоманітність», «Демократичні принципи функціонування політичної системи і влади», «Формування правової компетентності вчителів», «Як громадяни беруть участь у житті демократичної держави», «Актуальні проблеми розвитку демократії в Україні». Усе це підкреслює вирішальну роль і переваги використання суб'єктно-діяльної стратегії в акмеологічному дослідженні й акмеологічній практиці.

На сучасному етапі у зв'язку з постійним удосконаленням державних освітніх стандартів у межах кожного рівня професійної освіти основним завданням є безперервна освіта (освіта протягом усього життя) [6, с.4]. Андрогогіка здійснює найдавнішу формулу навчання: *non scholae, sed vitae discimus* – учимося не для школи, а для життя. У дослідженні застосовувалися також технології: суб'єкт-суб'єктної взаємодії й особистісно-орієнтовані. Особлива увага приділяється принципам безперервної освіти, що розподілені на три підсистеми. Принципи першої підсистеми: безперервність, диверсифікація, синергетичний принцип; принципи другої підсистеми: партисипативне, рефлексивне управління професійної підготовки, принцип комунікативного партнерства й співробітництва; принципи третьої підсистеми: фасилітація, суб'єктність та елективність.

Розкриваючи об'єктивні переваги акмеологічних технологій й акмеологічного впливу, В.Г. Зазикін відзначає їхню принципову відміну, що виявляється в спрямованості впливу. На його думку, акмеологічні технології в першу чергу відрізняються їхньою гуманістичною спрямованістю, тому що вони покликані допомагати в здійсненні прогресивного розвитку кожної особистості, тоді як чимало психологічних факторів по суті є тільки маніпулятивними [5, с. 103-115].

У ході проведення авторського тематичного спецкурсу «Розвиток правової компетентності вчителів технологій у системі післядипломної освіти» акмеологічний вплив здійснюється на особистість кожного вчителя технологій експериментальної групи, а також на експериментальну групу в цілому й має гуманістичний зміст, орієнтований, перш за все, на вдосконалення правової компетентності конкретного вчителя з урахуванням принципу людиноцентризму. При проведенні авторського тематичного спецкурсу вищевказані технології дозволяють, з одного боку, оптимізувати процес управлінських дій, реалізуючи акмеологічний принцип зворотного зв'язку, з іншого боку, стимулюють активну позицію вчителів технологій як суб'єктів правових відносин, реалізуючи інший важливий акмеологічний принцип особистісно-суб'єктної активності, і тим самим розкривають можливості конструювання нових акмеологічних засобів впливу в залежності від конкретних завдань [2, с. 10-15].

Правова компетентність відображає характер і ступінь правового розвитку особистості, ядром якого виступає правова свідомість, що формується в активній творчій діяльності, яка застосовує право, і виступає як ціннісно-смісловне обґрунтування громадської правової культури.

У зв'язку з цим провідну роль відіграє підхід, що виражається в теоретичному засвоєнні вчителями загальноосвітніх навчальних закладів правових знань; розвиток позитивних правових емоцій; усвідомлений у сприйнятті правових приписів, правильне ставлення до них; сформованості правових переконань; вироблених правових умінь і навичок використання правових засобів у практичній діяльності; регуляції правомірної поведінки [8, с.3-6].

Таким чином, адекватне дослідження процесу розвитку правової компетентності особистості неможливе без урахування впливу чинників її цілісної життєдіяльності. Життєві детермінанти визначають особистісний сенс для суб'єкта діяльності, а «динаміка життєдіяльності має безпосередній вплив на особливості протікання професіоналізації, як в просторі життєвого поля особистості, так і в часі» [9, с. 94].

Тому розвиток правової компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів в умовах неперервної професійної освіти розглядається нами як безперервний динамічний процес, який регулюється індивідуально особистістю як суб'єктом навчально-професійної діяльності на основі обліку внутрішніх і зовнішніх факторів, а також особливостей самої діяльності. Аналіз наукових підходів до проблеми розвитку правової компетентності дозволив визначити її структуру, зміст і сутнісні характеристики стосовно осіб, які навчаються за програмами підвищення кваліфікації в системі післядипломної освіти.

Висновки. Отже, проведений аналіз праць дослідників щодо систематизації наукових підходів у галузі психології, соціології та педагогіки стосовно дослідження правової компетентності особистості в різних сферах життєдіяльності дав можливість визначити основні орієнтири конструктивних ідей і положень, які розкривають структурні характеристики феномена, що досліджується. У психологічній науці відсутнє цілісне уявлення щодо структури та змісту правової компетентності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. У той же час необхідність розробки акмеологічних моделей, програм і технологій підвищення кваліфікації вчителів у системі післядипломної освіти диктується актуальними завданнями сучасної освіти, вимагає подальшого уточнення змісту цієї категорії та розкриття смислових характеристик, зокрема в контексті психолого-педагогічного та акмеологічного осмислення.

Перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, можна зазначити, що на сучасному етапі всі педагоги, а особливо вчителі технологій, потребують негайного підвищення рівня своєї правової компетентності з метою правомірної участі в розбудові демократичного суспільства. Одним із важливих шляхів вирішення цієї складної проблеми виступає створення в системі післядипломної освіти таких організаційно-педагогічних умов і засобів стимулювання професійного самовдосконалення вчителів, які б сприяли підвищенню педагогічної майстерності, пробудженню потреби в самоактуалізації, в самоствердженні та життєтворчості, бажанні творити свою особистість, що підкреслює вирішальну роль і переваги використання суб'єктно-діяльнісної стратегії в акмеологічному дослідженні й акмеологічній практиці. Перспективи подальших досліджень убачаємо у вивченні питань удосконалення формування правової компетентності вчителів технологій у системі післядипломної педагогічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Абдаліна Л. В. Акмеологический підхід в умовах додаткової професійної освіти / Л. В. Абдаліна // Зап. освіти. – 2006. – № 3 (23). – С. 49–52.
2. Абдалина Л. В. Психолого-акмеологическая модель развития профессионализма педагога : автореф. дисс. ... д-ра психол. наук / Л. В. Абдалина. – Тамбов, 2008. – 52 с.
3. Армейська Л. В. Інноваційні підходи до організаційно-методичного супроводу навчального процесу на факультеті підвищення кваліфікації педагогічних працівників / Л. В. Армейська // Імідж сучасного педагога – 2012. – № 10(129). – С.16-18.
4. Деркач А. А. Акмеология в вопросах и ответах / А. А. Деркач, Е. В. Селезнева. – М. : МПСІ ; Воронеж : МОДЕК, 2007. – 248 с.

5. Зазыкин В. Г. Психологическая компетентность руководителя : учебное пособие / В. Г. Зазыкин, А. С. Карпенко. – М. : ИПК ГС, 2008. – 376 с.
6. Іваній О. М. Структурно-змістова модель формування правової компетентності майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі університету : автор. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „теорія і методика професійної освіти” / О. М. Іваній. – Харків, 2012. – 20 с.
7. Покроєва Л. Д. Шляхи підвищення якості післядипломної педагогічної освіти / Л. Д. Покроєва // Імідж сучасного педагога. – 2012. – № 10(129). – С. 3-5.
8. Покроєва Л. Д. Інститути післядипломної педагогічної освіти-модератори реформ в освіті / Л. Д. Покроєва // Імідж сучасного педагога. – 2010. – № 9(108). – С. 3-6.
9. Федякіна Л. В. Диференціація безперервної професійно-правової підготовки фахівців соціальної сфери в університетському комплексі : дисс. ... д-ра пед. наук / Л. В. Федякіна. – М., 2009. – 337 с.

References

1. Abdalina, LV 2006, ‘Akmeologicheskyy pidkhid v umovakh dodatkovoyi profesiynoyi osvity’, *Zap. osvity*, no. 3 (23), pp. 49-52.
2. Abdalina, LV 2008, ‘Psihologo-akmeologicheskaja model razvitija professionalizma pedagoga’, *Doct.psihol.n. abstract*, Tambov.
3. Armeyska, LV 2012, ‘Innovatsiyni pidkhody do orhanizatsiyno-metodychnoho suprovodu navchalnoho protsesu na fakulteti pidvyshchennya kvalifikatsiyi pedahohichnykh pratsivnykiv’, *Imidzh suchasnoho pedahoha*, no. 10 (129), pp.16–18.
4. Derkach, AA & Selezneva, EV 2007, *Akmeologija v voprosah i otvetah*, Moskovskij psihologo-socialnyj institut, Moskva, MODEK, Voronezh.
5. Zazykin, VG & Karpenko AS 2008, *Psihologicheskaja kompetentnost rukovoditelja*, Institut povysheniya kvalifikacii gosudarstvennyh sluzhashhih, Moskva.
6. Ivaniy, OM 2012, ‘Strukturno-zmistova model formuvannya pravovoyi kompetentnosti maybutnoho vchytelya u navchalno-vykhovnomu protsesi universytetu’, *Kand.ped.n. abstract*, Kharkiv.
7. Pokroyeva, LD 2012, ‘Shlyakhy pidvyshchennya yakosti pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity..’, *Imidzh suchasnoho pedahoha*, no. 10 (129), pp.3–5.
8. Pokroyeva, LD 2010, ‘Instytuty pislyadyplomnoyi pedahohichnoyi osvity-moderatory reform v osviti’, *Imidzh suchasnoho pedahoha*, no. 9 (108), pp. 3–6.
9. Fedyakina, LV 2009, ‘Dyferentsiatsiya bezperervnoyi profesiyno-pravovoyi pidhotovky fakhivtsiv sotsialnoyi sfery v universytetskomu kompleksi’, *Doct.ped.n. thesis*, Moskva.

Стаття надійшла до редакції 25.11.2015р.